

Som dialogintresserad gäst i Torbjörn Tännsjös idrottsetiska finrum

Mikael Lindfelt

Teologiska fakulteten, Åbo Akademi

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org/articles/lindfelt/lindfelt080423.html
(ISSN 1652-7224), 2008-04-23

Copyright © Mikael Lindfelt 2008. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Det finns många goda grunder för en kritisk hållning till den moderna elitidrotten, den som kännetecknas av långt driven professionalisering och kommersialisering, och som är medierad och global till sin karaktär. Idrottskritik formuleras huvudsakligen utifrån två olika hållningar eller perspektiv, dels ett vänsterpolitiskt, dels ett etiskt-filosofiskt. Vänsterns idrottskritik är, enkelt uttryckt, en konsekvens av en marxistisk eller socialistisk samhällsanalys, och tar sin utgångspunkt i den idrottsliga praktiken i syfte att förändra den. Kritiken riktas således mot just kommersialiseringen och den kommodifiering av idrott som denna leder till, men också mot stjärnkulten, mediemanipulationerna, et cetera. Det andra kritiska perspektivet är det filosofiska – låt vara att många idrottskritiska filosofer av facket också är en del av den marxistiska vänsterns kritik av sport. Men filosofisk kritik av idrott kan ta sig en mängd olika uttryck; för att låna ett exempel från svensk botten så finns en stark riktning som är kritisk till idrottens dopningsförbud och som snarare förespråkar legalisering av bruket av prestationshöjande farmaka, och till och med gendopning.

William J. Morgan är en filosof med ett tydligt vänsterperspektiv som flitigt publicerar böcker och artiklar om sport. Hans senaste bok är andra, grundligt reviderade, utgåvan av antologin *Ethics in Sport* (Human Kinetics), där ett fyrtiotal författare i 35 kapitel på totalt nästan 500 sidor behandlar etiska frågor inom idrotten. Vi bad Mikael Lindfelt om en recension, och vi fick i retur den recension vi bad om men i formen av en essä där han dessutom går i detaljerat svaromål mot ett av kapitlen i boken. Tre svenskar har bidragit med texter till *Ethics in Sport*, alla tre praktiska filosofer: Claudio Tamburrini, Christian Munthe och Torbjörn Tännsjö. De två förstnämnda medverkar i dopningsdelen, med väl och vitt kända åsikter i detta ämne. Torbjörn Tännsjö har två bidrag med, ett om sexuell diskriminering inom idrott, och ett betitlat "Is Our Admiration for Sports Heroes Fascistoid?". Det är detta senare kapitel som vår recensent sett sig föranlåten att reagera på, och utveckla en kritik av. Följer på äkta och djupt känd beundran för vinnaren med automatik förakt för förloraren, "förakt för svaghet"? Lindfelt ifrågasätter själva utgångspunkten för Tännsjös resonemang, och hans recensionsessä erbjuder en fördjupad kritisk reflektion kring denna uppfattning, och ett alternativt sätt att kontextualisera och förstå tävlingsmomentet inom elitidrotten.

Inledning

Samtidens elitidrott fascinerar och mobiliserar. Och, den underhåller. Massorna, medierna, sponsorerna, politikerna gör nästan vad som helst för att skapa drömbilden – och själva ta del av den, uppmuntra den och återskapa den. Det finns så många positiva värden i elitidrotten att knyta an till. Trots uppskruvat tempo, dramatiska överslag, skandaler, fusk, våld, dopning, korruption och maktmissbruk är elitidrottarna, framför allt de som figurerar i de idrottsgrenar som tagit stort utrymme i massmedia, vår tids stjärnor och idoler med ett slags naturlig förmåga att rycka oss idrottsälskare ur vardagen och få våra barn och unga att drömma om ära, rikedom och berömmelse – och idrottslig framgång. Arenan och dess återspeglning i mediernas konstruerade ramberättelse blir ett skyltfönster för det framgångsrika alternativet och för den välförtjänta segern, den som objektivt kan mätas och förtjänas.

Samtidigt hoppas många att elitidrottens skyltfönstereffekt verkligen ska fostra och utveckla dem som ger sig in i den leken, tävlings-leken, där vinnaren ska koras, gränserna töjas och rekorden ska slås, just i den leken ska solidaritet, respekt och opartiskhet få forma unga själar för framtidens samhälle.

En intressant liten iakttagelse i sammanhanget som kan tas som utgångspunkt är den ofta upprätthållna föreställningen att idrottens egen berättelse, dess egentliga budskap i sig är något positivt och livsbejakande, liksom per automatik. Problemen som finns förnekas visserligen sällan av någon, men de betraktas relativt ofta och oreflekterat som idrottens biprodukter eller onödiga överdrifter som inte hör till själva kärnan. Och, intressant i sig, när problem noteras, synliggörs eller inte längre kan hållas utanför fokus, tillkallas etiken till hjälp. Etiken förväntas kunna peka på nödvändiga åtgärder och hållbara förklaringar till sidospåret, helst så att idrottens goda berättelse obehindrat ska kunna traderas vidare. Helst så att sidospåret kan avskiljas från det väsentliga, och därmed oskadliggöras. Helst så att bilden av elitidrott som människans förädlare inte ska ifrågasättas. Helst så, ja, helst så... Ett (ofrivilligt) komiskt exempel på detta är det finska agerandet efter dopningskandalen i skid-VM i Lahtis 2001. Bland en del andra åtgärder inrättades en tidsbunden lärar- och forskningstjänst i idrottsetik. Elitidrotten ska, även i dess upprivande tävlingsform, inordnas i denna goda berättelse.

Många tror fortfarande på det deltagande idrottandets positiva fostrande effekt, och det med rätta. Däremot börjar alltfler bli kritiska till elitidrottens skyltfönstereffekt. Men, det är ytterst få som vågat sig på att ifrågasätta de grundläggande föreställningar och moraliska förhållningssätt som finns inbakade i tävlingsidrottens, och därmed också vinnandets och hela elitidrottens interna, men ytterst självklara logik. Om man inte är intresserad av tävlingsidrott, är det naturligare att inte fästa sig vid den över huvud taget. En som med intellektuell skärpa valt den andra vägen, nämligen att medge sig vara oerhört intresserad av tävlingsidrott, särskilt på högsta elitnivå, men som samtidigt utvecklat en hård kritik mot det självklart positiva i vinnandets logik är filosofen Torbjörn Tännsjö.

I den turbulenta och spänningsfyllda tid som elitidrott överlag numera befinner sig i, tror jag att Tännsjös tankar är värda seriös uppmärksamhet. Att hans tankar fått utrymme i den andra utgåvan av prof. William J Morgans redigerade antologi, *Ethics in Sport* (2007), en uppmärksamman internationell grundbok i idrottsetik, är för mig en tankeväckare i samma riktning. Tävlingsidrottens interna logik och dess moraliska aspekter bör också utsättas för en seriös kritisk granskning.

En djuplodande antologi i idrottsetik

En lärobok i idrottsetik skulle vara ett underverk om den helt kunde tillfredsställa de överdrivna spänningar som idrottskulturen som helhet präglas av. När man som läsare närmare sig *Ethics in Sport* kan man visserligen slås av känslan av ett underverk, men inte av de skäl som förvridna förväntningar målar upp som önskvärt. Prof. Morgans *Ethics in Sport* är en mångsidig och ställvis mycket djuplodande produkt, en given bok för studier i idrottsetik. Men knappast för bruk på grundnivå. Till skillnad från bokens första utgåva (2001), innehåller den andra utgåvan tre helt nya, opublicerade bidrag samtidigt som nästan hälften av artiklarna inte ingår i den första utgåvan, men är ändå tidigare publicerade. Som redaktör har prof. Morgan alltså valt att lägga om strategin i syfte att både fånga in nya, aktuella teman och bredda på det tematiska perspektivet, främst mot det gentekniska och socialekonomiska hållet, men också i den fundamentalfilosofiska sektionen finns nya bidrag, exempelvis i form av intressanta bidrag av Thomas Hurka och Paul Gaffney.

Antologin ramverk anger emellertid att en likartad filosofisk grundtanke som finns i den första utgåvan förs med i denna nya utgåva. Dess strategiska och pedagogiska struktur byggs därför fortsättningsvis på ett rätt avancerat moral- och idrottsfilosofiskt fundament som i sin helhet upptar nästan de första 230 sidorna, uppdelat i sexton (16) kapitel och två sektioner. Den som söker enkla etiska lösningar på idrottens ponerade sidospår blir garanterat besviken, möjligen konfunderad och högst troligt frustrerad. För den som trivs som fisken i de filosofiska reflektionernas djup är läsningen både stimulerande och utmanande. Inte minst för att man får konfronteras med tankegångar från flertalet världskända idrottsfilosofer och teoretiker, bland dem t.ex. William J Morgan själv, Bernard Suits, Robert L. Simon, James W. Keating, Scott Kretchmar, Edwin J Delattre, Warren P. Fraleigh, Robert Butcher, och en kvinna i sällskapet av välkända män, Angela Schneider.

Har man byggt upp sin kunskap på boken så långt, kan man väl gå vidare till nästa sektion, nämligen den om dopningens vara eller icke-vara. Den följande sektionen (sektion III) med sex (6) kapitel tar sig an människolivets begränsningar och idrottens ständiga dröm att kunna överskrida dessa begränsningar. Titeln "The Limits of Being Human" tilltalar mig mycket och kunde ge spännande infallsvinklar på dopningens lockelse. Men efter John Hobermans historiska översikt över dopningen går resonemangen alltmer ut på att kritiskt reflektera över dopningens rationella grunder och moralfilosofiska implikationer, kryddad med framtidsvisioner om genetisk dopning, dess risker, möjligheter och moraliska problem. Det moralfilosofiska traditionsperspektiv som får komma till tals är enligt min bedömning tämligen smalt och ger inte täckning för den potential som sektionstiteln bär med sig. Exempelvis saknar jag resonemang som utgår från medvetna och tydliggjorda antropologiska antaganden, resonemang som skulle sätta in dopningsdiskussionen i en större frågeställning om idrottens sätt att uttrycka mänsklighet, människans vara-i-världen-perspektiv och föreställningar om det goda livets potential uttryckt i idrottens realitetsdomän. De sex män som står för var sitt kapitel har inte utrymme för sådana reflektioner, bland dem två relativt välkända svenska, Göteborgsbaserade idrottsfilosofer, Christian Munthe och Claudio Tamburrini. Däremot finns nog blick för det senaste inom den rationellt argumentativa dopningsdiskussionen som sådan och gendopningens utmaningar. Intressant och tankeväckande, men...

Antologin avslutas med två sektioner som delvis lämnar de principiella moralfilosofiska resonemangen och går in för mera praktiskt-substantiella idrottsetiska frågeställningar, nämligen köns- och jämlikhetsperspektiv inom idrott (sektion IV med fem (5) artiklar) och lite blandade socialietiska frågor om våld, exploatering, ras- och diskriminering samt åskådare- och handikapprelaterade frågor (sektion V med åtta (8) artiklar). Inte helt oväntat kommer ett antal nya kvinnliga röster till tals i dessa artiklar, men fortsättningsvis är männen i överväldigande majoritet de tongivande rösterna. I slutändan står männen för trettien (31) bidrag i antologin, medan kvinnornas begränsas till fyra (4) bidrag. Utan att mera laborera kring denna något oväntade balansakt, vågar jag mig på en helt odramatisk slutsats: Trots att antologin går på nästan 500 sidor högklassig akademisk diskussion, är det helt säkert att ett antal samtidsaktuella och relevant etiska perspektiv saknas. I detta avseende gör boken skäl för tanken att idrottskulturen vid sidan av militären och kyrkan är en av de starkaste men svagt undanlidande, mansdominerade fästningar i samtiden. Synd att idrottsetiken som ett tämligen ”soft” idrottsvetenskapligt ämne ger uttryck för denna snedvridning på en så avancerad nivå.

I antologins avslutande två sektioner bärs den nordiska dimensionen upp av ytterligare en svensk röst, nämligen den kända och massmedialt kommunikativa filosofiprofessorn Torbjörn Tännsjö. Han behandlar både sexuell diskriminering inom idrott i en artikel och det tema som gjort honom till en rikskänd idrottsfilosof, nämligen elitidrottens fascistoida drag i en annan artikel. Med tanke på att den nordiska idrottsetiken i alla fall har en viss bredd, är det aningen trist att prof. Morgans europeiska dimension i antologin består av tre svenskar som representerar en mer eller mindre likartad filosofisk utgångspunkt.

Eftersom det är oerhört svårt att gå i en dialog med en bok som möter en i antologins form med multipla röster och strategier, väljer jag att gå i dialog med en röst. Och eftersom jag delvis retar upp mig på den obalans jag finner mellan manliga och kvinnliga röster, kunde jag tänka mig att gå i dialog i detta ärende. Jag låter dock bli. En mansröst till skapar knappast någon större trovärdighet, så jag låter någon annan bära den kritiken vidare. Men eftersom jag också retar upp mig på likriktningen i den europeiska och nordiska dimensionen som prof. Morgan valt att föra in sin antologi, väljer jag det spåret för fortsättningen. Jag väljer därför att gå i akademisk dialog med det bidrag som är det mest kända utanför denna antologins pärmar, nämligen Torbjörn Tännsjö tankar om elitidrottens fascistoida drag.

I Tännsjöes idrottsetiska finrum

Tännsjö har sedan den första debattartikeln i Dagens Nyheter 1994 i flera sammanhang lagt fram ett resonemang, där han hävdar att det finns tydliga drag av fascistoida tendenser i elitidrottskulturen. Hans explicit medvetna perspektiv är den egna fascinerade reaktionen som åskådare av elitidrotten. Utifrån den reaktionen inleder han sin kritiska reflektion. Han hävdar bl.a. att vår beundran för vinnaren är en starkt känsloladdad beundran för den unika talangen som personen besitter och som man upplever förverkligad i vinnandets ögonblick, men att denna beundran samtidigt innebär ett mer eller mindre klart artikulert förakt för mänsklig svaghet. Vänder han sin reflekterande tanke mot individuell elitidrott ser han

dyrkan av en övermänniska. Riktat han blickarna mot lagidrott ser han tendenser av osund nationalism. Båda idrottsliga formerna uttrycker, enligt honom, en fascistisk livshållning – inte hos idrottsutövaren, tränarna eller tävlingsorganisatorerna utan hos åskådarna, geografiskt, massmedialt eller virtuellt närvarande, dvs. de entusiastiska idrottskonsumenter som i sista hand möjliggör elitidrottens utveckling mot professionsidrotter.¹

Trots att Tännsjös resonemang vid det här laget har en del år på nacken, är tankarna fortfarande såväl väl genomtänkta som provocerande, t.o.m. till den grad att de negligerats både av allmänheten och inom idrottsrörelsen.² De som främst tagit del av det provocativa resonemanget har också mest kommit att försvara elitidrottens och vinnandets logik mot Tännsjö, nästan som en reflex att man velat eller känt sig tvungen att kraftigt försvara det som man själv känslomässigt är bunden till, dvs. elitidrottens fascination. Att Tännsjö resonemang fortfarande avkräver sina svar och väcker tankar kommer inte minst till uttryck i att den ingår i prof. Morgans antologi.

I sina tidigare resonemang var Tännsjö upptagen av beundran för såväl den talangfulla individen som åskådarens identifikation med ett lag, dvs. det som i mina resonemang innefattas i representationstanken. I de resonemang som återfinns i artikeln i Morgan antologi har tyngdpunkten förskjutits mera uteslutande mot beundran av den talangfulla individen. Förskjutningen kommer från att Tännsjö klart uppmärksammar de följder som utvecklingen mot professionsidrotten fört med sig.³ Internationell elitidrott av traditionellt snitt får, menar han, i kommersialiseringens och professionaliseringens korstryck ge vika för ett uppmärksammande av den framstående individen oberoende av om det handlar om individuell idrott eller lagidrott. De nationalistiska dragen som förknippas med landslag tangeras kort genom att han problematiserar tanken på att individen i ett lag eller landslag underställs abstrakta värden som landet, regionen, flaggan eller laget i största allmänhet och blir därmed ersättbar för uppnående av dessa abstrakta värden. Problemet är, menar han, att individen brukas som medel för ett kollektivt men abstrakt mål.

Från åskådarperspektiv framträder en annan sida av samma mynt. Problemet är själva representativitetstanken, helt oberoende om en individ eller ett lag föreställs representera oss. Tännsjö låter sig inte övertygas av motargument som hävdar att den potentiella kollektiva nationalismen som föds i samband med internationell elitidrott skulle vara mera harmlös än politisk nationalism – dvs. ett argument som i min tankevärld utgår från att idrott är en momentant skapad verklighet. Han menar snarare att det endast är fråga om en gradskillnad och att den ena formen föder och/eller göder den andra. För Tännsjö är dessa slags värden icke-värden i ett moraliskt perspektiv – endast individuella, personliga värden har, menar han, moralisk kvalitet. Och endast sådana hör hemma i ett demokratiskt samhälle.⁴ Därmed har han själv i ett reflexivt kvalitativt drag accepterat att fokus läggs på den enskilda individen.

Det positiva i professionsidrottens utveckling gör alltså att identifikationsmönster som skapar nationalism förlorar i betydelse, men följden av detta är, som Tännsjö själv uttrycker det, ”something no less problematic”⁵, nämligen att den beundran för den talangfulla

1 Tännsjö 2007, 430, 432.

2 Mitt antagande har bekräftats bl.a. av Anders Lundin på Riksidrottsförbundet.

3 Tännsjö 2007, 430, 432. Förändringen kommer främst genom att han beaktat den kritik som Tamburrini riktat mot hans tidigare utformningar. Se härtill Tamburrini 1998, 34-34.

4 Tännsjö 2007, 429-431.

5 Tännsjö 2007, 432.

individens som finns i elitidrottskulturen har en medföljande baksida: vårt förakt för svaghet. Med hänvisning till den norske filosofen Harald Ofstad menar han att vi då tangerar föreställningar som är centrala i exempelvis nazismens ideologi och människosyn. Utvecklingen av professionsidrotten föder alltså ett nytt problem, formulerat med Tännsjös egna ord:

My thesis is: when we give up nationalism as a source of our interest in elite sports activities, when we give up our view of individual sportsmen and teams as representatives of "our" nation, when we base our interest in sports on a more direct fascination for the individual winners of these events – we move from something that is only contingently associated with nazism (nationalism) to something that is really at the core of nazism (a contempt for weakness).⁶

Poängen i Tännsjös argumentering är att det inte egentligen spelar någon roll om representationstanken tas bort från tävlingsidrotten. Det är själva den elitistiska tävlingsformen, idrottens interna logik och den enorma fascination dess resultat utövar på åskådarna – att man som åskådare "drabbas av" den emotionella styrka som modern elitidrott kan uppstå – som är själva grundproblemet.

Men det blir fel fokus om man inriktar sig på en kritik av själva tävlingsmomentet. Det är följden av tävlingen, själva glorifieringen av vinnaren som utgör Tännsjös grundproblem. Tävlingsformen är i denna mening endast ett medel.

Fascination och förakt

Den grundläggande premisen i Tännsjös resonemang är att det finns ett självklart begreppsligt samband mellan fascination och beundran av vinnaren å ena sidan och ett förakt för förloraren å andra sidan. Man får inte det ena utan det andra – de hänger ihop, menar han. Ett karaktäristiskt citat får belysa tanken:

We, who comprise the public viewing the sport events, are the ones who admire the winner and feel contempt for the loser. If we were sincere in our admiration, and we often are, we cannot help but feel contempt for the losers. We would be inconsistent if we did not feel any kind of contempt for the losers, once we sincerely admire the winner.⁷

Att beundran och förakt hänger samman förklarar han med att våra känslor baserar sig på en värderande bedömning. Den som vinner en viktig och ansedd tävling uppvisar styrka och excellens, vilket gör vinnaren värdefull i våra ögon. Det karaktäristiska med värdeomdömen är emellertid att de är relativa i betydelsen att de relateras till något annat. Något som är värdefullt är det i relation till något annat som är mindre värdefullt. Elitidrottens tävlingsform skapar i slutändan alltså ett begreppsligt samband mellan vinnaren som är

---

6 Tännsjö 2007, 432.

7 Tännsjö 2007, 432-433.

värd beundran och alla andra tävlande som (helt ofrivilligt) får oss att känna förakt, antingen aggressivt eller genom en negligerande attityd eller genom att tycka synd om dessa icke-vinnare.⁸

Av någon anledning menar Tännsjö vidare att det finns en skillnad mellan idrottens hjältar och hjältar från andra konkurrensstarka livssfärer, exempelvis konstnärer, vetenskapsidkare, politiker eller businessmänniskor. I dessa andra fall beundras resultatet eller produkten, medan en idrottsstjärna beundras för hans (sällan hennes) uppträdande i tävlingen, dvs. i själva det ögonblick då ”the winner of the genetic lottery”⁹ uppvisar sin överlägsna talang på ett sådant sätt att han vinner den åtråvärda guldmedaljen.

Poängen är att beundran riktas mot personen med den överlägsna talangen oberoende av hur mycket han tvingats anstränga sig, övervinna olika slags motstånd eller träna hårt för sin seger. Det är med andra ord egentligen varken insatsen eller resultatet i sig som beundras utan den glänsande, av naturen givna förmågan att uppvisa det slags styrka som tävlingen kräver. Det är den ”naturliga” hjälten som finns i kärnan av all elitidrott:

In sports, admiration for the winner is essential. If we do not admire the winners, and admire them qua winners of a genetic lottery, there is no reason to watch the game at all. For the aesthetic dimension of sports, however important it might be as an additional value, commands very little interest of its own. If our admiration for strength and contempt for weakness were somehow purged from sports, there would, I contend, be little reason to watch them. There will be little reason to watch sport competitions.¹⁰

Tännsjö leder givetvis sitt resonemang exakt dit han vill ha det. Och det är till en punkt där han kan hävda att idrottens fascination består i vår (åskådarnas) beundran för den överlägsna individens talangfulla styrka, vilket givetvis har tydliga fascistoida drag. För en följdriktig fortsättning på resonemanget är det naturligt för honom att tillåta dopning, särskilt i de fall det inte finns medicinska risker. Den nuvarande jakten på dopade elitidrottare förtar, menar han, möjligheten att veta om den mest talangfulla individen hade rättvisa förutsättningar att uppvisa sitt kunnande. Med tillåten dopning skulle detta problem försvinna.

Däremot vänder sig Tännsjö mot den s.k. genetiska dopningen, och väljer t.ex. en annan väg än de andra svenskarna i antologin, Christian Munthe och Claudio Tamburrini.¹¹ Den sistnämnde exempelvis ser inga som helst problem med (behärskad) genmanipulation. Efter en genomgång av tänkbara motargument blir Tamburrinis slutsats synnerligen belysande för hans egen position:

There are no conclusive reasons, either social or sport-related, on which sport officials might reject genetic technology either. The new techniques do not run counter to the ideal of personal autonomy, and they probably will not contribute to an elitist society. On the contrary, genetic technology might even lead to a more enlightened and positive evaluation of personal traits (such as lack of intelligence, physical weakness and ugliness) that are considered as overwhelmingly negative today. Genetic engineering

8 Tännsjö 2007, 433.

9 Tännsjö 2007, 436.

10 Tännsjö 2007, 439.

11 Munthe 2007,273-284 och Tamburrini 2007, 285-297.

of athletes does not yield unfairness in competition either. Quite the contrary, by neutralizing the effects of the genetic lottery to a high degree, the new techniques might even enhance equality in competition between athletes.¹²

Tännsjö förefaller, intressant i sig, gå en annan väg än Tamburrini. Han utgår från samma slags idé om genetiskt lotteri, men har en annan, låt mig kalla det för, känsla för mänsklig essentialitet. Ur den fokusering han har på de fascistoida dragen i åskådarnas beundran för vinnarna blir det för Tännsjö inte något problem att dra gränsen mellan traditionell dopning och genetisk dopning, eftersom den senare förändrar förutsättningarna för den naturliga talangfullheten och styrkan.¹³ Hans tanke är följdriktig med den outtalade premisen att medicinsk dopning föreställs utveckla och förfina den faktiska personens talangfullhet som dopar sig, medan den genetiskt skapade personens förmåga inte är uttryck för en mänsklig talangfullhet utan något konstgjort utan koppling till en naturlig person. Grunden är med andra ord ett slags ”respekt” för naturens selektivitet och att det ter sig naturligt att vi beundrar vinnaren i den genetiska lottningen som naturen står för. Självfallet måste den genetiska lottningen påvisas i konkreta tävlingar för att vi skall känna igen den, men i slutändan är det inte insatsen i tävlingen vi enligt Tännsjö beundrar, utan den individ som varit tursam i den genetiska lottningen.¹⁴

Det centrala argumentet

Ett centralt problem i Tännsjös helhetsresonemang är att det finns en sådan blandning av begreppsliga och erfarenhetsbaserade argument om vartannat. Jag antar att de flesta som reagerat kritiskt mot hans resonemang inte känner igen sina egna erfarenheter såsom det empiriska beskrivs. Eller alternativt att man inte känner igen den idrottsliga verklighet som Tännsjö beskriver. Båda dessa reaktioner grundar sig på empiriska iakttagelser, men Tännsjö har en tendens att även i dessa fall försöka göra filosofiska poänger och det med en strategi, där han menar att han i sin analys når något slags allmängiltighet som är gemensam för också andras reaktioner på elitidrott. När invändningen mot Tännsjö görs i formen: ”visst kan jag beundra vinnaren, men jag föraktar inte de övriga för det”, är den invändningen uttryck för hur den människan upplever sina egna reaktioner. Utsagan är erfarenhetsbaserad. Det kan finnas situationer då man rimligtvis kan påvisa ytlighet, banalitet eller självbedragelse i sådana erfarenheter och tankar kring dem, men man kan knappast rent generellt säga att alla sådana reaktioner är felaktiga eller filosofiskt missriktade.

De erfarenhetsmässiga påståendena kommer därför alltid att ge uttryck för en brokig erfarenhetsvärld. Nu är Tännsjös huvudsakliga resonemang inte empiriskt (trots att den utformas på empirisk grund) utan begreppsligt. Det förändrar hela bedömningen av hans argumentering. Den grundläggande filosofiska poängen är att det finns ett internt begrepps-

¹² Tamburrini 2007, 295.

¹³ Tännsjö 2007, 437.

¹⁴ Givet hans egna premisser i argumenteringen kunde man givetvis fråga sig om man inte kunde tänka sig ett rent konkret mänskligt skapad genetisk lotteri om/när genetisk dopning blir en reell möjlighet. Skillnaden skulle vara att det inte längre finns något utöver människan att ”respektera”, dvs. naturen eller naturligheten, det givna eller, för den religiösa, det gudomligt givna. Kräver Tännsjös argument detta slags premiss? I varje fall finns den inbakad i hans resonemang, om än inte så tydligt uttalat.

ligt samband mellan beundran och förakt. När man beundrar någon kommer man alltid att förakta någon annan, menar han. Inte som två skilda situationer, där man beslutar sig för det ena eller det andra, utan som en sammanhängande fenomenologisk helhet, där det första per definition alltid ger det andra.

Grundfrågan är därför om detta begreppsliga samband är hållbart eller inte. Men det är en fråga som jag inte tänker försöka utreda eller besvara i denna recensionsessä utan återkomma till i en mera detaljerad granskning i ett annat sammanhang. Jag pekar endast ut en viktig skillnad i våra respektive premisser. Medan Tännsjö utgår från att beundran är värdeladdat och relativt i en självklar riktning mot andra tävlanden, menar jag att man i första hand bör förstå idrottsliga prestationer som relativa i förhållande till den idrottsliga kontexten.

Det som ändå kvarstår är den utmaning Tännsjös resonemang ställer idrottskulturen överlag och elitidrottens självbild i synnerhet inför. Så länge man rör sig på ett empiriskt plan, kan man mycket lätt finna företeelser som utan större invändningar går att placera in under ett slags fascistoid beteende, särskilt i populära lagidrotter som fotboll och ishockey. Identifikationen med det egna laget och den därpå följande identitetsskapande aspekten tar sig ibland uttryck, där motståndarna och deras anhängare föraktas. Man behöver endast gå på ett allsvenskt lokalderby i Stockholm för att notera fenomenet. Men i dessa fall är det uttryckta föraktet ett valt förakt som hänger samman med identifikationen med det egna laget. Det är ett förakt som finns där oberoende av vem som vinner matchen eller allsvenskan, den finns där före matchen och efter matchen – och är således inte beroende av en möjlig beundran för vinnaren. I sådana fall motarbetar identifikationen och representations-tanken det slags fascistoida drag som Tännsjö ser i elitidrottens vinnarfokusering. Den som på allvar är en anhängare, en trogen supporter, står vid sitt lag i medgång som i motgång. Man lever med laget i dess naturliga idrottsliv med vinster och förluster.¹⁵

Tännsjös motargument är, om inte givet på förhand, så i alla fall tämligen lätt att förutse. Han skulle troligen säga: ”Detta är ett förhållningssätt som utgår från en abstrakt symbolik (laget) och som därför inte är ett genuint moraliskt värde. Det är en förhållning som gör människor (spelarna) till medel för ett abstrakt mål (laget) – och därmed moraliskt tvivelaktigt”. Men detta motargument är – märk väl – inte en begreppslig nödvändighet (beundran – förakt) utan ett värderande argument som säger detta är inte gott i ett demokratiskt samhälle, där alla individer bör respekteras för det som de är och inte användas som medel för något ponerat högre mål.

I dess principiella form är detta argument fortsättningsvis ett moraliskt grundvärde i ett demokratiskt samhällssystem, ingen tvekan om den saken. Men i konkret utformning är den principiella formen, enligt min mening, både för rigorös och tämligen missvisande. I exempelvis temporärt slutna situationer och i samband med olika slags roller vi har som människor i yrkeslivet eller i familjelivet uppkommer ständigt situationer, där man gör sig till ett slags medel för att uppnå ett annat mål. En lärare kan betraktas som ett medel för den talangfulla unga studerandens strävan att själv bli duktig och en lärare använder duktiga studenter för att själv framstå som en duktig lärare. En god förälder intar en viss rollförhållning till sitt barn i uppfostringssyfte och så vidare. Den avgörande skillnaden till att vi i normala fall inte reagerar med moralisk indignation på dessa slags fenomen, är ett

---

15 Nick Hornbys roman *Fever Pitch* är en underbar beskrivning av detta slags identifikationsfenomen från fotbollens värld. Se härtill Hornby 1992.

grundläggande antagande att vi kan göra sådana val frivilligt och att vi inte enbart eller uteslutande betraktas eller behandlas utifrån dessa slags situationer.¹⁶ En lärare är också något annat, frivilligt och tillfälligt i en roll som lärare. En förälder är också något annat än en uppfostrare.

Överfört från ett annat filosofiskt område kunde man med Antonio Barbosa da Silvas distinktion mellan metodologisk och ontologisk reduktion tala om möjligheten till en reduktionistisk människosyn.¹⁷ Det moraliskt problematiska framträder om en människa kontinuerligt betraktas som ett medel för något annat, ponerat högre mål. Då är det fråga om en ontologisk reduktion av den människan och en strängt reduktionistisk människosyn – och det är inte förenligt med ett demokratiskt samhälle eller en liberal tradition. En slav av något slag (livegen eller sexslav, för att notera ett exempel på modern slavhandel) skulle vara ett exempel på ontologisk reduktion av en människa. Däremot är det jag beskrivit ifråga om roller och temporärt slutna situationer närmast uttryck för metodologisk reduktion, ett tillfälligt och frivilligt underordnande i en bestämd situation. I ett sådant fall är inte ens hela personlighet satt på spel, utan det finns utrymme för att vara en hel människa med integritet.

Jag föreställer mig att exempelvis Claudio Tamburrini skulle acceptera mitt resonemang som direkt överförbart till ett professionellt elitidrottssammanhang. Han menar, intressant i sig, att utvecklingen mot professionsidrotter har skapat möjligheter för den enskilda elitidrottaren att inte hamna i det jag nu kallar för ontologisk reduktion. Han menar nämligen att professionalism och kommersialism skapar yrkesmässiga förutsättningar för den enskilda elitidrottaren att få komma till sin rätt, att få synas och visa upp sina talanger. Om en sådan individ endast blir satt som en kugge i ett överindividuellt maskineri, finns det i den professionella idrotten möjligheter att bryta sig loss och självständigt ta sig vidare till sammanhang, där man inte uteslutande behandlas som ett medel.¹⁸

Och onekligen har utvecklingen av professionsidrotter skapat större rörelseutrymme för den enskilda professionsidrottaren. Ur den traditionella idrottsförståelsens horisont har denna möjlighet till individuell rörlighet kritiserats med att dessa professionsidrottare saknar gammaldags hederlig klubblojalitet. All utveckling har sina sidor, och detta slags reaktion kan närmast ses som ett uttryck för hur två fundamentalt olika sätt att organisera modern elitidrott tar sig uttryck.

Utifrån mitt perspektiv att förstå all idrott som koncentrerad livsförenkling och framför allt temporärt och spatialt skapad verklighet¹⁹ är det i grunden inte svårt att tänka att också elitidrott och professionsidrott helt naturligt kan uttrycka en metodologisk reduktion, dvs. att t.o.m. professionsidrottaren inte med hela sin personlighet är enbart förankrad i den idrottsliga prestationsvärlden. Liksom många andra professionella människor, helt oberoende av yrkesområde, har elit- och professionsidrottare lätt att forma sin identitet utifrån den verklighet som omger det yrkesmässiga livet²⁰, men till skillnad från åskådarens perspektiv kan man i alla fall tänka sig elit- och professionsidrottarens perspektiv mera individualiserat. Åskådarens, särskilt den trogne supporterns, perspektiv är identifikation med

16 Däremot är det naturligt att reagera med moralisk indignation på missbruk och överdrifter av dessa roller och situationer. En förälder eller lärare kan vara notoriskt självutlämnande, maktlysten, överbeskyddande eller liknande, och detta är givetvis öppet för moralisk bedömning.

17 Närmare härtill i Holte 1984, 44-46, 74-77.

18 Tamburrini 1998, 35.

19 Mina egna resonemang är mera i detalj utvecklade i Lindfelt 1999 och 2006.

20 Se härtill t.ex. Antonovsky 1991, 45-46.

laget och vad det står för i ens egen identitet. För elitidrottaren är perspektivet annorlunda. Särskilt utifrån de möjligheter som professionsidrotten tillhandahåller. Medan klubblojalitet är utgångspunkten för den engagerade åskådaren, är lojalitet mot den egna, individuella professionella identiteten professionsidrottarens naturliga utgångspunkt.

Etik, identitet och livsberättelsens betydelse

Idrott är för många aktiva, utövare och åskådare en passion. Elit- och professionsidrott är följaktligen stor passion. Man hänger sig passionerat åt den verklighet som skapas genom idrottens förmåga att tydliggöra dramatik och förenkla den komplexa verkligheten till en hanterlig situation med givna alternativa utgångar. Att förhållningssättet lätt blir passionerat är givetvis en viktig anledning till att den i sig något olikartade identifikationen hos utövare och åskådare blir betydligt mera långlivad än själva tävlingen eller matchen. Trots att idrottens skapade verklighet rent konkret tar slut, fortsätter berättelsen/berättelserna som ger grogrund för idrottens identitetsskapande funktion.

Tanken är i sig enkel. Ju längre och djupare berättelserna vävs in i en människas identitetsförståelse, desto svårare blir det i praktiken att följa och göra verklighet av den moraliskt laddade distinktionen mellan metodologisk och ontologisk reduktion. För elit- och professionsidrottaren är faran att inte kunna känna av sitt självvärde utanför idrottandet. För åskådaren är faran att idrottens skapade verklighet blir den enda betydelsefulla verkligheten och att det som händer i matchen eller tävlingen blir så personligt att en spelares misslyckande på plan kan uppfattas som ett personligt hån. I ett negativt och rätt ensidigt valt fall alltså.

Om man spetsar till mitt resonemang så här långt, står själva idrottens momentant skapade och upprepbara verklighet i kontrast till identifikationsbehovets eller identifikationsmönstrets strävan att skapa kontinuitet i åskådarens identitetsskapande berättelse. Den momentana verkligheten utvidgas till att bli en total verklighet för den engagerade åskådaren. Detta sker givetvis också för elit- och professionsidrottaren, men på ett helt annat sätt och utifrån helt andra utgångspunkter. Hur total denna verklighet blir i exempelvis åskådarens upplevelsevärld och vilka uttrycksformer det får, beror givetvis på personens personlighetsdrag och det slags kultur som identifikationsbehovet omges av. Supporterkulturerna ser olika ut i olika idrotter och varierar också rätt mycket bland olika klubbar inom samma idrott. Supporterkulturen har lika många uttrycksformer som det samhällsliga livet överlag. Engagemanget kan få allt från destruktivt våldsamma (huliganism) till sunt uppmuntrande former, där balansen mellan idrottens seriösa lekfullhet och lekfulla seriositet kan upprätthållas.

Elitidrott är underhållning – det accepteras allmänt numera. Professionsidrott är det i ännu högre utsträckning. Man kan med fog tala om dessa idrottsformer som delar i en stor underhållningsindustri och man kan allt tydligare notera idrottsturism som är en särartad kategori av den globala turismen. Man kan, som den svenska ekonomen Hans Lundberg gör, tala om underhållningsidrott och massmedial åskådaridrott som ett ”mycket attraktivt konsumtionsalternativ”.²¹ Däremot är det viktigt att inte förlora idrottens speciella karaktär

---

21 Lundberg 2005, 3.

ur sikte när man beskriver utvecklingen av professionsidrott. Sett ur detta perspektiv är det framför allt idrottens identitetsskapande funktion som står i centrum, och därför vill jag gärna tala om elit- och professionsidrott med begreppet ”identitetsskapande och identitetsformande underhållning”.

Mitt resonemang för mig till en punkt som till synes kan förefalla vara ganska nära den som Torbjörn Tännsjö landar i, men som ändå inte är det. En aspekt av mitt resonemang finns även hos honom, men utifrån sina utgångspunkter drivs han i slutändan till en fråga, där fokus måste läggas på att kraftigt problematisera den beundran åskådaren känner för vinnaren. Vi är helt överens om att åskådarnas reaktioner på och fascination över elitidrott inte på något sätt uppvisar ett ovillkorligt samband till elitidrottsliga prestationer, utan man lär sig sina reaktioner. Man kan därför också helt enkelt inte beröras alls. Skalan för åskådarreaktioner kan således helt klart kultiveras, liksom det emotionella spektrat kan utvecklas.

Tännsjös utgångspunkt är ändå den att fascination över elitidrott i form av beundran för den överlägsna, naturgivna talangen och dess samtidiga förakt för förloraren är den mera ursprungliga reaktionen som man måste lära sig bort från för att bevara en moraliskt hållbar förhållning till idrott. För honom handlar det om ett fenomen jämförbart med ett okontrollerbart beroende (addiction) och därför säger han: ”It takes education of some kind to avoid developing it”.²² Ännu tydligare blir han i artikelns slutord:

In sum, we ought to realize that our enthusiasm for sport heroes is fascistoid in nature. That is why it is no exaggeration to say, in closing, that if we are to grow as moral agents, we need to cultivate a distaste for our present interest in and admiration for sports.²³

Jag ser en annan möjlighet och den är helt förknippad med min starka betoning av elitidrott som identitetsskapande underhållning. Utifrån tanken på idrott som socialt konstruerad är min utgångspunkt också den att våra reaktioner på elitidrott inte har något ”naturlig” och självklar utgångspunkt, utan kan växla beroende på personlighet och framför allt den kultur och det sammanhang, inom vilken man i grunden lär sig vad idrott är, vad som är beundransvärt, genialt, svårt, brilliant etc. i någon idrott. Denna utgångspunkt möjliggör också en helt annan förhållning till vinnaren och den idrottsliga hjälten. Identifikationsprocessen som starkt finns med i elitidrottskulturen är för mig den empiriska verklighet som förhindrar de fascistoida drag som Tännsjö uppfattar som nödvändigt sammanbundna med elitidrott. Jag menar att man inte alltid beundrar vinnaren för att den är vinnare, utan man beundrar mera de idrottare som lyckas och som man identifierar sig med eller av någon anledning håller på. Och man lider med dessa idrottare när de misslyckas.

För Tännsjö förefaller elitidrottens fascination bestå i att endast beundra vinnaren vem än det råkar vara, helt oberoende av om man kan identifiera sig med den personen över huvud taget. Dels förefaller hans poäng rent empiriskt vara ohållbar, men samtidigt är det fascistoida draget han varnar för också en rent teoretisk abstraktion: att beundra den som är överlägsen och förakta den som inte är det. Så länge denna fascistoida maxim inte har någon kontext, kan man nog med fog börja undra hur en sådan människa fungerar och vem

---

22 Tännsjö 2007, 438.

23 Tännsjö 2007, 440.

en sådan människa är som i praktiken skulle leva så identitetslöst eller neutralt i förhållande till de identitetsskapande berättelser som idrottskulturen är full av.²⁴

Tännsjös elitistiska elitidrottsförståelse har med andra ord inget begreppsligt utrymme för identifikation på andra grunder än i form av vinnarens överlägsenhet. Jag ser det som en stor svaghet och en verklighetsfrämmande konstruktion. I den punkten finns den avgörande skillnaden i våra respektive resonemang.

Bibliografi

- Antonovsky, Aaron (1991) Hälsans mysterium. (Översatt av Magnus Elfstadius från det engelska originalet *Unraveling the Mystery of Health*, 1987). Köping.
- Dixon, Nicholas (2007) *The Ethics of Supporting Teams*. Ingår i William J. Morgan (ed.): *Ethics in Sport*. 2nd ed. Champaign, Illinois.
- Holte, Ragnar (1984) *Människa, livstolkning, gudstro. Teorier och metoder inom tros- och livsåskådningsvetenskapen*. Nora.
- Hornby, Nick (1992) *Fever Pitch. En i laget. Månipocketutgåva på bokförlaget Forum*. Stockholm.
- Lindfelt, Mikael (1999) *Idrott och moral. Reflektioner över idrottens ideal*. Nora.
- Lindfelt, Mikael (2006) *Meningsskapande idrott. Livsåskådningsrelevanta perspektiv och empiriska kontraster*. Nya Doxa. Nora.
- Lundberg, Hans (2005) *Masskommunicerad underhållningsidrott som koncentrerad livsförenkling: Om idrottens konceptuella gränser och begränsningar*. idrottsforum.org (ISSN1652-7224) 22 mars 2005. <http://www.idrottsforum.org/articles/lundberg/lundberg050322.html>
- Munthe, Christian (2007) *Selected Champions: Making Winners in the Age of Genetic Technology*. Ingår i William J. Morgan (Ed.): *Ethics in Sport*. 2nd ed. Champaign, Illinois.
- Tamburrini, Claudio (1998) *Eliteidretten, fascisme og markedet*. Ingår i Sigmund Loland (Ed.): *Toppidrottens pris. En debattbok*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Tamburrini, Claudio (2007) *After Doing, What? The Morality of Genetic Engineering of Athletes*. Ingår i William J. Morgan (Ed.): *Ethics in Sport*. 2nd ed. Champaign, Illinois.
- Tännsjö, Torbjörn (1998) *Eliteidrotten bygger på usunna holdningar!* Ingår i Sigmund Loland (Ed.): *Toppidrottens pris. En debattbok*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Tännsjö, Torbjörn (2007) *Is our Admiration for Sports Heroes Fascistoid?* Ingår i William J. Morgan (Ed.): *Ethics in Sport*. 2nd ed. Champaign, Illinois.

---

24 Denna poäng görs också av Nicholas Dixon i en artikel, där han kontrasterar två olika slags supporter-skap i idrott, det partisanaktiga och det renodlade. Se härtill Dixon 2007, särskilt ss. 446-447. Hans kritik mot Tännsjös argumentering är på denna punkt likartad som min. Claudio Tamburrini har framfört det motargumentet mot Tännsjös fascistoida beundran att den faktiska variation av vinnare som finns i elit-idrottssammanhang snarare motverkar en fascistisk hållning än understöder den. Framför allt när någon från socialt avvikande grupper, minoriteter, handikappade eller kvinnor i största allmänhet står som vinnare får vinnarkulturen positiva effekter i form av sociala förebilder. Se härtill Tamburrini 1998, 37-38. Karaktäristiskt nog förefaller inte Tännsjö ha noterat detta motargument.